

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

การศึกษาโครงสร้างของชื่อพระพุทธรูปในประเทศไทย

A STUDY OF THE STRUCTURES OF BUDDHA STATUE’S NAMES IN THAILAND

วีรกุล เจริญสุข

นักศึกษาระดับปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาโครงสร้างของชื่อพระพุทธรูปในประเทศไทย โดยเก็บรวบรวมรายชื่อของพระพุทธรูปจากเอกสารต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ชื่อของพระพุทธรูปสามารถที่จะจำแนกองค์ประกอบสำคัญออกได้เป็น 3 ส่วน คือ ส่วนหน้า ส่วนหลัก และส่วนขยาย ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวสามารถที่จะนำมาจัดเป็นรูปแบบโครงสร้างของชื่อพระพุทธรูปได้ 3 โครงสร้าง คือ 1) โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก 2) โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก + ส่วนหลัก และ 3) โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก + ส่วนขยาย

คำสำคัญ โครงสร้าง, ชื่อพระพุทธรูป

Abstract

This article aims to study the structures of Buddha statue’s name in Thailand. The names of Buddha statue are collected from the documents and analyzed. The result shows that the structures of Buddha statue’s names consist of 3 important elements, namely, the front part, the main part, and the classifier part. These elements can be formatted into 3 structures, namely, 1) The structure which consists of the front part + the main part, 2) The structure which consists of the front part + the main part + the main part, and 3) The structure which consists of the front part + the main part + the classifier.

Keywords The structures, Buddha stature’s names

บทนำ

มนุษย์กับศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ศาสนาหนึ่งที่คนทั่วโลกให้การยอมรับและมีผู้นับถืออยู่เป็นจำนวนมาก คือ พระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับคนในสังคมไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

มากกว่าศาสนาอื่น ๆ และรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาโดยตลอดนับตั้งแต่อาณาจักรสุโขทัยเป็นต้นมา (ปรีชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา, 2556: 173)

พระพุทธศาสนา ถือกำเนิดขึ้นโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นศาสดา ต่อมาเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วจึงมีการจัดสร้างพระพุทธรูปขึ้นเพื่อรำลึกถึงพระพุทธเจ้าตามที่ได้ศรัทธาและเพื่อเป็นพุทธานุสติให้พุทธศาสนิกชนสักการบูชา (จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, 2547: 35)

พระพุทธรูปในประเทศไทยนั้น นอกจากจะมีพุทธลักษณะที่งดงามจนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วโลกแล้ว ลักษณะที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ ชื่อของพระพุทธรูปแต่ละองค์ เนื่องจากมนุษย์โดยทั่วไปมักให้ความสำคัญกับการตั้งชื่อให้แก่อสิ่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของตน ดังที่ ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย (2540: (11)) กล่าวถึงความสำคัญของชื่อไว้ว่า

“ชื่อ ไม่ว่าจะชื่อบุคคล บ้านเรือนสถานที่ วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ล้วนมีคุณค่าในการบ่งบอกและจำแนกเอกลักษณ์ของคนนั้นหรือสิ่งนั้นให้แตกต่างจากสิ่งอื่น เป็นหลักฐานที่เล่าและยืนยันถึงประวัติความเป็นมา และยังเป็นเครื่องมือง่าย ๆ ที่ช่วยจดจำและสืบทอดความเป็นมาเหล่านั้นยังยุคสมัยต่อไปได้เป็นอย่างดี”

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในชื่อของสิ่งต่าง ๆ เช่นเดียวกับคนในสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับการตั้งชื่อในหลายแง่มุมไม่ว่าจะเป็นการตั้งชื่อบุคคล สถานที่ หรือวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ตลอดจนมีการตั้งชื่อให้แก่อสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา นั่นคือ การตั้งชื่อพระพุทธรูป

ชื่อของพระพุทธรูปในประเทศไทยมีการบันทึกอยู่ในเอกสารต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าชื่อเหล่านี้มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากชื่อของพระพุทธรูปบางองค์มีชื่อที่สั้น ในขณะที่พระพุทธรูปบางองค์มีชื่อที่ค่อนข้างยาว มีการนำศัพท์หลาย ๆ คำมาประกอบกัน ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างของชื่อพระพุทธรูปว่าชื่อของพระพุทธรูปในประเทศไทยมีลักษณะโครงสร้างเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาโครงสร้างของชื่อพระพุทธรูปในประเทศไทย

ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยจะคัดเลือกชื่อของพระพุทธรูปในประเทศไทยจากเอกสาร 7 ฉบับที่มีการรวบรวมข้อมูลดังกล่าวไว้ดังนี้

1. “ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ” พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชดิเรก ราชานุภาพ (2516)
2. “พระพุทธรูปสำคัญ” ของ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร (2543)
3. “พระพุทธรูป : มรดกล้ำค่าของเมืองไทย (เล่ม 1)” ของ ทศพล จังพานิชย์กุล (2545)
4. “พระพุทธรูป : มรดกล้ำค่าของเมืองไทย เล่ม 2” ของ ทศพล จังพานิชย์กุล (2546)
5. “พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง” ของ วรรณันท์ ชัชวาลทิพากร (2546)

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

6. “ตำนาน 108 พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ในเมืองไทย” ของ ว. วรรณพงษ์ (2557)

7. “ไหว้พระประธาน 77 จังหวัด” ของ กองบรรณาธิการข่าวสด (2557)

เอกสารทั้ง 7 ฉบับข้างต้นที่ผู้วิจัยเลือกมาใช้เป็นเกณฑ์ในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากเอกสารดังกล่าวมีการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปทั่วทุกภาคของประเทศไทย อีกทั้งยังไม่มีเอกสารของหน่วยงานใดที่รวบรวมรายชื่อและข้อมูลของพระพุทธรูปไว้ได้ทั้งหมด ผู้วิจัยจึงใช้เอกสารทั้ง 7 ฉบับดังกล่าวเป็นตัวแทนของพระพุทธรูปในประเทศไทย โดยเอกสารแต่ละฉบับมีการรวบรวมรายละเอียดของข้อมูลที่แตกต่างกัน ฉะนั้นการใช้เอกสารหลายฉบับประกอบกันอาจทำให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม และน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยการประมวลความรู้จากการศึกษาเกี่ยวกับชื่อในแง่มุมต่าง ๆ เช่น การตั้งชื่อบุคคล และการตั้งชื่อสิ่งอื่น ๆ มาประกอบการศึกษา ซึ่งพอจะยกตัวอย่างพอสังเขป ได้แก่ “การตั้งชื่อยันต์ของคนไทย” ของ กิตติพัฒน์ เพ็ชรทองนะ (2551) รวมถึง “รูปร่างถึงพระพุทธรูปเจ้าในวรรณกรรมพุทธประวัติ” ของ ธัชชัย กรกุม (2554) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยอาศัยการแยกคำศัพท์หรือหน่วยศัพท์จากชื่อที่ปรากฏ เพื่อศึกษาในด้านโครงสร้างและแง่มุมอื่น ๆ ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับการจัดรูปแบบโครงสร้างครั้งนี้ได้

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้
2. รวบรวมข้อมูล โดยการคัดเอกสารที่มีการรวบรวมรายชื่อและประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปที่ครอบคลุมทั่วทุกภาคของประเทศไทย ซึ่งในการคัดเลือกเอกสารในครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถคัดเอกสารดังกล่าวมาใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ได้ 7 ฉบับ (ดังรายละเอียดที่ปรากฏในหัวข้อขอบเขตการวิจัย) โดยมีวิธีการคัดเลือกชื่อพระพุทธรูปที่จะนำมาศึกษาดังนี้
  - 2.1 ผู้วิจัยจะคัดเฉพาะชื่อของพระพุทธรูปที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยใช้เรียกรูปเปรียบหรือรูปแทนขององค์พระพุทธรูป ซึ่งเป็นชื่อหลักที่ปรากฏในเอกสารเท่านั้น มิได้หมายรวมถึงชื่อเรียกของรูปเปรียบหรือรูปแทนขององค์พระสาวกและพระภิกษุตามวัดต่าง ๆ
  - 2.2 พระพุทธรูปที่มีข้อมูลปรากฏซ้ำกันทั้งในด้านชื่อและประวัติความเป็นมาจากเอกสารแต่ละฉบับ ผู้วิจัยจะคัดเลือกมาศึกษาเพียงชื่อเดียวเท่านั้นเพราะถือว่าเป็นพระพุทธรูปองค์เดียวกัน
3. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามที่กำหนดไว้
4. สรุปผลการวิจัย

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
 “Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. “ชื่อพระพุทธรูปในประเทศไทย” หมายถึง ชื่อที่ใช้สำหรับเรียกจำแนกพระพุทธรูปแต่ละองค์ที่ประดิษฐานตามที่ตั้งต่าง ๆ เช่น พระบรมมหาราชวัง สถานที่ราชการ พระอารามหลวง หรือวัดประจำท้องถิ่นต่าง ๆ ในประเทศไทย ซึ่งปรากฏในเอกสารทั้ง 7 ฉบับ (ดังรายละเอียดที่ปรากฏในหัวข้อขอบเขตการวิจัย)
2. “หน่วยศัพท์” หมายถึง หน่วยที่แสดงความหมายของคำแต่ละคำที่ประกอบเป็นชื่อของพระพุทธรูป โดยหน่วยศัพท์แต่ละหน่วยจะมีความหมายสมบูรณ์ในตัวเอง สามารถปรากฏตามลำพังในลักษณะของ แม่คำ (main entry) หรือปรากฏร่วมกับหน่วยศัพท์อื่นได้ในลักษณะของ ลูกคำ (sub - entry)

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการแยกหน่วยศัพท์ (lexeme) แต่ละหน่วยที่มีความหมายสมบูรณ์ในตัวเอง ซึ่งปรากฏอยู่ในชื่อของพระพุทธรูปแต่ละองค์ออกจากกัน โดยผู้วิจัยจะยึดความหมายตามพจนานุกรมนามานุกรม รวมถึงเอกสารฉบับต่าง ๆ เป็นเกณฑ์ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์หน่วยศัพท์ที่ปรากฏในชื่อของพระพุทธรูป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาโครงสร้างของชื่อพระพุทธรูปในประเทศไทยนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมชื่อของพระพุทธรูปได้จำนวน 329 ชื่อ โดยผู้วิจัยพบว่า ชื่อของพระพุทธรูปดังกล่าวมีองค์ประกอบที่สามารถจำแนกออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนหน้า ส่วนหลัก และส่วนขยาย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. **ส่วนหน้า** คือ ส่วนที่ปรากฏในตำแหน่งหน้าสุดของชื่อเสมอ โดยเป็นคำที่ระบุว่าเป็นองค์พระพุทธรูป ใช้สำหรับเรียกหรือกล่าวนำชื่อของพระพุทธรูปแต่ละองค์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเคารพยกย่องพระพุทธรูป ซึ่งเป็นรูปเปรียบหรือรูปแทนของพระพุทธเจ้าที่อยู่เหนือบุคคลทั่วไป จากการศึกษาพบว่า ส่วนหน้าที่ปรากฏมี 7 คำ คือคำว่า พระ พระเจ้า พระประธาน พระพุทธ พระพุทธรูป สมเด็จ หลวงพ่อ ทั้งนี้ คำดังกล่าวอาจปรากฏร่วมกันมากกว่า 1 คำก็ได้ เช่น

<u>พระทอง</u>	<u>พระเจ้าทันใจ</u>
<u>พระประธานวัดเหนือ</u>	<u>พระพุทธรูปราสภะ</u>
<u>พระพุทธรูปศิลาขาว</u>	<u>สมเด็จจองค์ปฐม</u>
<u>หลวงพ่อกำแหงจันทร์</u>	<u>หลวงพ่อพระใหญ่</u>

2. **ส่วนหลัก** คือ ส่วนแกนของชื่อพระพุทธรูป ซึ่งจะต้องปรากฏอยู่เสมอ เป็นส่วนที่แสดงที่มาหรือความหมายของชื่อพระพุทธรูปแต่ละองค์ ส่วนหลักประกอบด้วยหน่วยย่อย 2 หน่วย ได้แก่ หน่วยนำ และหน่วยแก่น ดังนี้

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
 “Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

2.1 **หน่วยนำ** คือ หน่วยที่ปรากฏนำหน้าหน่วยแก่น ทำหน้าที่ในการขยายหรือเสริมความคำ
 ในหน่วยแก่นของชื่อพระพุทธรูป โดยจะปรากฏหรือไม่ก็ได้ จากการศึกษาพบว่า หน่วยนำที่ปรากฏมี 3 คำ
 คือคำว่า **บรม มหา ศรี** เช่น

พระพุทธรูป**บรม**ไตรโลกนาถ   พระพุทธรูป**มหา**จักรพรรดิ
 พระ**ศรี**ศากยมุนี   พระ**ศรี**สรรเพชญ์

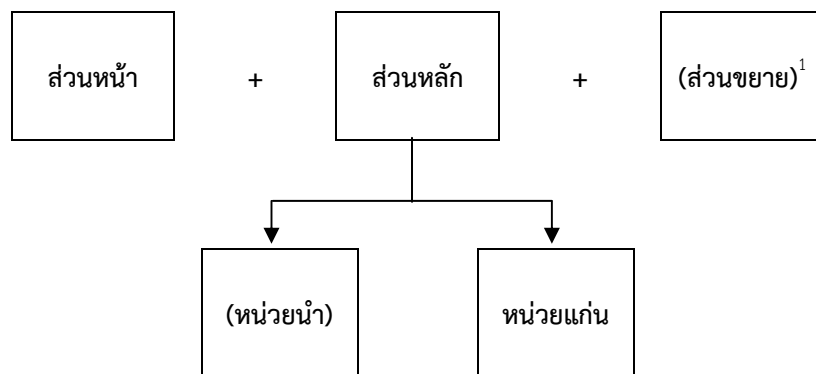
2.2 **หน่วยแก่น** คือ หน่วยที่ประกอบด้วยคำหรือหน่วยศัพท์ที่แสดงถึงที่มาหรือความหมาย
 ของชื่อพระพุทธรูปแต่ละองค์ และถือว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดที่จะต้องปรากฏอยู่เสมอ โดยอาจปรากฏเพียง 1
 หน่วย หรือปรากฏมากกว่า 1 หน่วยก็ได้ เช่น

พระ**ไสยา**   พระ**เจ้าหลวง**
 พระ**มงคลบพิตร**   พระพุทธรูป**อั้งศรี**
 พระ**ศรีศาสดา**   พระ**มหาสุวรรณปฏิมากร**

3. **ส่วนขยาย** คือ ส่วนที่ปรากฏหลังส่วนหลัก ทำหน้าที่ขยายหรือเสริมความส่วนหลักของชื่อ
 พระพุทธรูป เพื่อบอกรายละเอียดอื่น ๆ หรือเพื่อแสดงถึงความงดงามทางภาษา ซึ่งส่วนขยายนี้จะปรากฏ
 หรือไม่ก็ได้ ในกรณีที่ปรากฏอาจปรากฏเพียง 1 ส่วนหรือมากกว่า 1 ส่วนก็ได้ เช่น

พระพุทธรูป**อั้งศรี**สมุณีนาค **อรุคอาสนอำไพ**
 พระพุทธรูป**ข้ามัญฑ** **มหาบุรุษลักขณา** **อัสติยานุบพิตร**
 พระพุทธรูป**นรเชษฐ์** **เสวตอัครมัยมณี** **ศรีทวารวดี** **ปุษนียบพิตร**

ข้อมูลในข้างต้น สามารถที่จะนำมาสรุปเป็นรูปแบบของแผนภูมิองค์ประกอบของชื่อพระพุทธรูปใน
 ประเทศไทยได้ดังนี้

¹ ส่วนที่อยู่ในวงเล็บ คือ ส่วนที่อาจจะปรากฏหรือไม่ก็ได้

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
 “Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

แผนภูมิข้างต้นแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบของชื่อพระพุทธรูปในประเทศไทยที่มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ซึ่งสามารถที่จะนำมาจำแนกเป็นโครงสร้างของชื่อพระพุทธรูปได้เป็น 3 โครงสร้าง ดังนี้

1. โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก
2. โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก + ส่วนหลัก
3. โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก + ส่วนขยาย

1. โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก

ส่วนหน้า		ส่วนหลัก	
		หน่วยนำ	หน่วยแก่น
(สมเด็จพระ) (หลวงพ่อ)	(พระ) (พระเจ้า) (พระประธาน) (พระพุทธร) (พระพุทธรูป)	(บรม) (มหา) (ศรี)	หน่วยศัพท์ + (หน่วยศัพท์) + (หน่วยศัพท์) + (หน่วยศัพท์) + (หน่วยศัพท์)

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ชื่อของพระพุทธรูปในโครงสร้างนี้ประกอบด้วยส่วนหน้าที่มีทั้งหมด 7 คำ โดยคำว่า “สมเด็จพระ” กับคำว่า “หลวงพ่อ” สามารถปรากฏตามลำพังหรือปรากฏร่วมกับคำอื่นได้ ในด้านของส่วนหลักจะประกอบด้วย หน่วยนำ กับ หน่วยแก่น หรืออาจปรากฏเพียง หน่วยแก่น อย่างเดียวก็ได้ ซึ่งหน่วยแก่นในโครงสร้างนี้จะปรากฏตั้งแต่ 1 - 5 หน่วยศัพท์ ตัวอย่างเช่น

พระงาม	พระเจ้าทันใจ
พระพุทธรประธานวัดบุญยืน	พระพุทธรไสยาสน์
พระพุทธรูปศิลา	สมเด็จพระองค์ปฐม
สมเด็จพระพุทธรญาณเรศวร	หลวงพ่อพระใหญ่
หลวงพ่อศรีมงคล	พระพุทธรมหาอุตตโมภาสศาสดา

โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก สามารถที่จะจำแนกออกเป็นโครงสร้างย่อยได้ 2 รูปแบบ ดังนี้

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
 “Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

1.1 ส่วนหน้า + หน่วยแก้ ตัวอย่างเช่น

“พระพุทธรูปไม้”

ส่วนหน้า	ส่วนหลัก
	หน่วยแก้
“พระพุทธรูป”	“ไม้”

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของชื่อ “พระพุทธรูปไม้” ที่มีองค์ประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนหน้า และส่วนหลัก โดยส่วนหน้า คือคำว่า “พระพุทธรูป” และส่วนหลักที่ปรากฏเพียงหน่วยแก้ คือคำว่า “ไม้” ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับวัสดุที่ใช้ในการสร้างพุทธรูป

“พระพุทธรเรศร์สักชัยไพรีพินาศ”

ส่วนหน้า	ส่วนหลัก
	หน่วยแก้
“พระพุทธร”	“นเรศร์” “สัก” “ชัย” “ไพรี” “พินาศ”

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของชื่อ “พระพุทธรเรศร์สักชัยไพรีพินาศ” ที่มีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนหน้า และส่วนหลัก โดยส่วนหน้า คือคำว่า “พระพุทธร” และส่วนหลักที่ปรากฏเพียงหน่วยแก้ คือคำว่า “นเรศร์” “สัก” “ชัย” “ไพรี” “พินาศ”

“หลวงพ่พระใหญ่”

ส่วนหน้า	ส่วนหลัก
	หน่วยแก้
“หลวงพ่” “พระ”	“ใหญ่”

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของชื่อ “หลวงพ่พระใหญ่” ที่มีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนหน้า และส่วนหลัก โดยส่วนหน้า คือคำว่า “หลวงพ่” กับคำว่า “พระ” และส่วนหลักที่ปรากฏเพียงหน่วยแก้ คือคำว่า “ใหญ่” ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับลักษณะของพระพุทธรูป

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
 “Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

1.2 ส่วนหน้า + หน่วยงาน + หน่วยแก่น ตัวอย่างเช่น

“พระศรีสรรเพชญ์”

ส่วนหน้า	ส่วนหลัก	
	หน่วยงาน	หน่วยแก่น
“พระ”	“ศรี”	“สรรเพชญ์”

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของชื่อ “พระศรีสรรเพชญ์” ที่มีองค์ประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนหน้า และส่วนหลัก โดยส่วนหน้า คือคำว่า “พระ” และส่วนหลักที่ปรากฏหน่วยย่อยครบทั้ง 2 หน่วย ได้แก่ หน่วยงาน คือคำว่า “ศรี” และหน่วยแก่น คือคำว่า “สรรเพชญ์” ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับชื่อหรือพระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า

“พระพุทธมหาสุวรรณปฏิมากร”

ส่วนหน้า	ส่วนหลัก	
	หน่วยงาน	หน่วยแก่น
“พระ”	“มหา”	“สุวรรณ” “ปฏิมากร”

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของชื่อ “พระพุทธมหาสุวรรณปฏิมากร” ที่มีองค์ประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนหน้า และส่วนหลัก โดยส่วนหน้า คือคำว่า “พระพุท” และส่วนหลักที่ปรากฏหน่วยย่อยครบทั้ง 2 หน่วย ได้แก่ หน่วยงาน คือคำว่า “มหา” และหน่วยแก่น คือคำว่า “สุวรรณ” กับคำว่า “ปฏิมากร” ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับวัสดุที่ใช้ในการสร้างพระพุทธรูป

2. โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก + ส่วนหลัก

ส่วนหน้า		ส่วนหลัก		ส่วนหลัก	
		หน่วยงาน	หน่วยแก่น	หน่วยงาน	หน่วยแก่น
(สมเด็จพระเจ้า)	(พระพุท)	(มหา)	หน่วยศัพท์ + (หน่วยศัพท์)	(บรม)	หน่วยศัพท์ + (หน่วยศัพท์)
		(ศรี)		(มหา)	
				(ศรี)	

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ชื่อของพระพุทธรูปในโครงสร้างนี้ประกอบด้วยส่วนหน้าที่มีทั้งหมด 4 คำ โดยคำว่า “สมเด็จพระเจ้า” จะปรากฏร่วมกับคำว่า “พระ” ในด้านของ ส่วนหลัก ส่วนแรกประกอบด้วย หน่วยงาน กับ หน่วยแก่น หรืออาจปรากฏเพียงหน่วยแก่นอย่างเดียวก็ได้ แต่ส่วนหลักส่วนที่สอง จะต้องปรากฏ

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
 “Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

หน่วยนำและหน่วยแก่นครบทั้ง 2 หน่วย โดยหน่วยแก่นในโครงสร้างนี้จะปรากฏตั้งแต่ 1 - 3 หน่วยศัพท์ ตัวอย่างเช่น

พระเจ้าใหญ่ศรีเจริญ   พระหริภุชชัยบรมโพธิสัตว์
 พระมหามุนีศรีหริภุชชัย   พระพุทธโกศยศิริชัยมหาศากยมุนี
 พระศรีศากยมุนีศรีธรรมราช   สมเด็จพระศากยมุนีศรีสุเมธพิตร

โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก + ส่วนหลัก สามารถที่จะจำแนกออกเป็นโครงสร้างย่อยได้ 2 รูปแบบ ดังนี้

2.1 ส่วนหน้า + หน่วยแก่น + หน่วยนำ + หน่วยแก่น ตัวอย่างเช่น

“พระสุริยะมุนีศรียะลา”

ส่วนหน้า	ส่วนหลัก		ส่วนหลัก	
	หน่วยนำ	หน่วยแก่น	หน่วยนำ	หน่วยแก่น
“พระ”	“สุริยะ”	“มุนี”	“ศรี”	“ยะลา”

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของชื่อ “พระสุริยะมุนีศรียะลา” ที่มีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนหน้า ส่วนหลัก และส่วนหลัก โดยส่วนหน้า คือคำว่า “พระ” ส่วนหลัก ส่วนแรกปรากฏเพียงหน่วยนำ คือคำว่า “สุริยะ” กับคำว่า “มุนี” และส่วนหลักอีกส่วนที่ปรากฏหน่วยย่อยครบทั้ง 2 หน่วย ได้แก่หน่วยนำ คือคำว่า “ศรี” และหน่วยแก่น คือคำว่า “ยะลา”

2.2 ส่วนหน้า + หน่วยนำ + หน่วยแก่น + หน่วยนำ + หน่วยแก่น ตัวอย่างเช่น

“พระมหามุนีศรีหริภุชชัย”

ส่วนหน้า	ส่วนหลัก		ส่วนหลัก	
	หน่วยนำ	หน่วยแก่น	หน่วยนำ	หน่วยแก่น
“พระ”	“มหา”	“มุนี”	“ศรี”	“หริภุชชัย”

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของชื่อ “พระมหามุนีศรีหริภุชชัย” ที่มีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนหน้า ส่วนหลัก และส่วนหลัก โดยส่วนหน้า คือคำว่า “พระ” ส่วนหลัก ส่วนแรกปรากฏหน่วยย่อยครบทั้ง 2 หน่วย ได้แก่ หน่วยนำ คือคำว่า “มหา” หน่วยแก่น คือคำว่า “มุนี” และส่วนหลักอีกส่วนที่ปรากฏหน่วยย่อยครบทั้ง 2 หน่วย ได้แก่ หน่วยนำ คือคำว่า “ศรี” และหน่วยแก่น คือคำว่า “หริภุชชัย”

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
 “Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

3. โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก + ส่วนขยาย

ส่วนหน้า		ส่วนหลัก		ส่วนขยาย
		หน่วยนำ	หน่วยแก่น	
(สมเด็จพระ)	(พระ)	(บรม)	หน่วยศัพท์ + (หน่วยศัพท์) + (หน่วยศัพท์)	1 ส่วน + (2 ส่วน) + (3 ส่วน)
	(พระพุทธ)	(ศรี)		

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ชื่อของพระพุทธรูปในโครงสร้างนี้ประกอบด้วยส่วนหน้าที่มีทั้งหมด 3 คำ โดยคำว่า “สมเด็จพระ” จะปรากฏร่วมกับคำว่า “พระ” ในด้านของส่วนหลักจะประกอบด้วย หน่วยนำ กับ หน่วยแก่น หรืออาจปรากฏเพียงหน่วยแก่นอย่างเดียวก็ได้ ซึ่งหน่วยแก่นของโครงสร้างนี้จะปรากฏตั้งแต่ 1 - 3 หน่วยศัพท์ และจะมีส่วนขยายในลักษณะของการเสริมความตั้งแต่ 1 - 3 ส่วน สังเกตได้จากการปรากฏหลังส่วนหลักที่จะต้องมีการเว้นวรรคอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น

สมเด็จพระศรีเทพพุทธมงคล วิมลหามุนีศรีสรรเพชญ์
 พระศรีศากยะทศพลญาณ ประธานพุทธมณฑลสุทรรศน์
 พระพุทธบรมศาสดา นวมินทรมหาจักรีราชาอนุสรณ์ สิริพรรษาสถาพรพิพัฒน์
 พระพุทธปาโลโยก ภริตติไตรวิเวก เอกจาริกสมาจาร วิมุติญาณบพิตร

โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก + ส่วนขยาย สามารถที่จะจำแนกออกเป็นโครงสร้างย่อยได้ 2 รูปแบบ ดังนี้

3.1 ส่วนหน้า + ส่วนหลัก + ส่วนขยาย ตัวอย่างเช่น

“พระพุทธศาสดา มหากรุณาธิคุณ สุนทรธรรมทาน บราณสุคตบพิตร”

ส่วนหน้า	ส่วนหลัก	ส่วนขยาย
	หน่วยแก่น	
“พระพุทธ”	“ศาสดา”	“มหากรุณาธิคุณ” “สุนทรธรรมทาน” “โบราณสุคตบพิตร”

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของชื่อ “พระพุทธศาสดา มหากรุณาธิคุณ สุนทรธรรมทาน บราณสุคตบพิตร” ที่มีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนหน้า ส่วนหลัก และส่วนขยาย โดยส่วนหน้าคือคำว่า “พระพุทธ” ส่วนหลักที่ปรากฏเพียงหน่วยแก่น คือคำว่า “ศาสดา” ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับชื่อหรือพระนามที่ใช้ในการกล่าวถึงพระพุทธเจ้า และส่วนขยายที่ปรากฏตามหลังส่วนหลัก โดยส่วนขยายดังกล่าวปรากฏ 3 ส่วน คือ “มหากรุณาธิคุณ” “สุนทรธรรมทาน” “โบราณสุคตบพิตร”

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
 “Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

3.2 ส่วนหน้า + หน่วยงาน + หน่วยแก่น + ส่วนขยาย ตัวอย่างเช่น

“สมเด็จพระศรีเทพพุทธมงคล วิมลมหามุนีศรีสรรเพชญ์”

ส่วนหน้า	ส่วนหลัก		ส่วนขยาย
	หน่วยงาน	หน่วยแก่น	
“สมเด็จพระ” “พระ”	“ศรี”	“เทพ” “พุทธ” “มงคล”	“วิมลมหามุนีศรีสรรเพชญ์”

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของชื่อ “สมเด็จพระศรีเทพพุทธมงคล วิมลมหามุนีศรีสรรเพชญ์” ที่มีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนหน้า ส่วนหลัก และส่วนขยาย โดยส่วนหน้า คือคำว่า “สมเด็จพระ” กับคำว่า “พระ” ส่วนหลักที่ปรากฏหน่วยย่อยครบทั้ง 2 หน่วย ได้แก่ หน่วยงาน คือคำว่า “ศรี” หน่วยแก่น คือคำว่า “เทพ” “พุทธ” “มงคล” และส่วนขยายที่ปรากฏตามหลังส่วนหลัก โดยส่วนขยายดังกล่าวปรากฏ 1 ส่วน คือ “วิมลมหามุนีศรีสรรเพชญ์”

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างของชื่อพระพุทธรูปในประเทศไทยในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า ชื่อของพระพุทธรูปสามารถที่จะจำแนกองค์ประกอบสำคัญออกได้เป็น 3 ส่วน คือ ส่วนหน้า ส่วนหลัก และส่วนขยาย ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวสามารถที่จะนำมาจัดเป็นรูปแบบโครงสร้างของชื่อพระพุทธรูปได้ 3 โครงสร้าง คือ 1) โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก 2) โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก + ส่วนหลัก และ 3) โครงสร้างที่ประกอบด้วย ส่วนหน้า + ส่วนหลัก + ส่วนขยาย

จากการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างของชื่อพระพุทธรูปในครั้งนี้ทำให้เห็นว่า ชื่อของพระพุทธรูปมีรูปแบบทางโครงสร้างที่แตกต่างกันออกไป ชื่อของพระพุทธรูปบางองค์มีความงดงามในด้านการใช้ภาษาที่มีความไพเราะ สละสลวย และมีโครงสร้างของชื่อที่ซับซ้อน ในขณะที่พระพุทธรูปบางองค์มีชื่อที่เรียบง่าย มีลักษณะโครงสร้างที่ไม่ซับซ้อนมากนัก ซึ่งลักษณะชื่อของพระพุทธรูปเหล่านี้อาจจะสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยในด้านต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและบริบททางวัฒนธรรมไทยได้อีกประการหนึ่งจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่จะศึกษาในเชิงลึกสืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2543). พระพุทธรูปสำคัญ. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์กรมศิลปากร.
 กองบรรณาธิการข่าวสด. (2557). ไหว้พระประธาน 77 จังหวัด. กรุงเทพฯ: มติชน.
 กิตติพัฒน์ เพ็ชรทองนะ. (2551). การตั้งชื่อยันต์ของคนไทย. ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
 ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
 จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์. (2547). ศาสนา ชีวิต และสังคม. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2516). ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพร้อยโทขุนอุดมเวชศาสตร์ (ใหญ่ คชรัตน์) 8 ธันวาคม 2516).
- ทศพล จังพานิชย์กุล, บรรณาธิการ. (2545). พระพุทธรูป : มรดกล้ำค่าของเมืองไทย. กรุงเทพฯ: คอมม่า. _____ (2546). พระพุทธรูป : มรดกล้ำค่าของเมืองไทย เล่ม 2. กรุงเทพฯ: คอมม่า.
- ธัชชัย กรกุม. (2554). รูปอ้างอิงพระพุทธเจ้าในวรรณกรรมพุทธประวัติ. ปรินญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปรีชา ช่างขวัญเย็น และสมภาร พรหมทา, บรรณาธิการ. (2556). มนุษย์กับศาสนา (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ว. วรณพงษ์ [นามแฝง]. (2557). ตำนาน 108 พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ในเมืองไทย. กรุงเทพฯ: THINK GOOD.
- วรรณันท์ ชัชวาลทิพากร, บรรณาธิการ. (2546). พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ทิพากร.
- ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2540). ชื่อบ้านนามเมือง (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มติชน.